

Lęg sokoła wędrownego *Falco peregrinus* na Górnym Śląsku Breeding record of Peregrine Falcon *Falco peregrinus* in Upper Silesia

Adam Czubat

Komitet Ochrony Orłów
e-mail: adam.czubat@onet.pl

Rafał Świerad

Śląskie Towarzystwo Ornitologiczne
ul. Sienkiewicza 21, 50-335 Wrocław
e-mail: swiergol@g02.pl

Ryszard Łopion

lynx-80@o2.pl

Dnia 8.06.2019 w okolicy jednego z kamieniołomów w woj. opolskim zauważono przelatującego bielika *Haliaeetus albicilla*. Ze względu na to, że był to ptak dorosły, rozpoczęto obserwacje mające na celu określenie jego statusu lęgowego. Gdy bielik znalazł się nad kamieniołomem, pojawił się sokół wędrowny *Falco peregrinus*, który zaczął go nękać. Ptaki zniżyły lot i zniknęły za drzewami rosnącymi w pobliżu wyrobiska. Odległość ptaków od obserwatorów uniemożliwiła określenie wieku sokoła. Rozpoczęto obserwacje kamieniołomu oraz jego bezpośredniej okolicy. W ciągu godziny wielokrotnie widziano dorosłego sokoła wędrownego patrolującego wyrobisko. W pewnym momencie ptak wzniósł się na wysoki pułap i odleciał.

15.06.2019 ponownie widziano sokoła latającego nad kamieniołomem. Wygląd latającego nad kamieniołomem. Wygląd wskazywał, że był to ten sam ptak, którego obserwowano podczas poprzedniej kontroli. W wyrobisku na półce skalnej stwierdzono obecność gniazda kruka *Corvus corax*, zaś w pobliżu liczne obieleńia oraz dorosłe kruki, co mogło świadczyć o lęgu w tym gnieździe.

Rok później, podczas kontroli 24.05.2020, w zeszłorocznym gnieździe kruka stwierdzono 4 wyrosnięte pisklęta sokoła wędrownego. W dniu 27.05.2020 na gnieździe oraz w bezpośrednim jego sąsiedztwie znajdowały się 3 młode sokoły, które intensywnie ćwiczyły skrzydła (fot. 1). Znalezione stanowisko sokoła wędrownego jest kolejnym z populacji naskalnej w granicach ŚRO, jednak pierw-

szym, po prawie stuletniej przerwie, w pełni udokumentowanym stwierdzeniu lęgu tego gatunku na Górnym Śląsku. Sokoły z tego ekotypu mogą składać jaja bezpośrednio na podłożu albo wykorzystywać gniazda orłów przednich *Aquila chrysaetos* lub kruków (Wieland 2012).

Na początku XX w. sokół wędrowny na Górnym Śląsku był bardzo rzadkim gatunkiem lęgowym. Według Kollibay'a (1906) miał się gnieździć w miejscowości Lipiny, będącej obecnie dzielnicą Świętochłowic. Autor ten, nie podając konkretnych lokalizacji, wspominał również o lęgach na drzewach. Do ostatnich lęgów sokoła wędrownego na Górnym Śląsku doszło w 1924 r. w powiatach lublinieckim oraz oleskim (Pax 1925).

Licniejszy i bardziej rozpowszechniony był na Dolnym Śląsku, gdzie w latach 1920. gnieździł się w 16 powiatach (Dyrz i in. 1991). Jedno ze stanowisk lęgowych znajdowało się blisko granicy

z Górnym Śląskiem, w kamieniołomie w Maciejowicach w powiecie grodkowskim (Pax 1925). W latach 1930–1940 na Dolnym Śląsku stwierdzono już tylko dwa stanowiska lęgowe (Dyrz i in. 1991). Po drugiej wojnie światowej do 1964 r. sokoły na Śląsku gnieździły się wyłącznie w Dolinie Baryczy (Tomiałojć 1990). W latach 1970. sokół wędrowny przestał być gatunkiem lęgowym nie tylko na Śląsku, ale również w całej Polsce (Tomiałojć 1990).

Ponowne zasiedlanie Śląska rozpoczęło się od Gór Stołowych, gdzie sokół wędrowny gnieździ się od 2003 r. W latach 2014–2016 w Górach Stołowych liczba par przystępujących do lęgów wzrosła do trzech. W 2016 r. dwa lęgi odbyły się w gniazdach kruków umiejscowionych na półkach skalnych (Mikusek 2017). W 2006 r. zaobserwowano lęgową parę w Karkonoszach (Wieland 2012). W latach 2012–2014 w polskiej czę-

Fot. 1. Młode sokoły wędrowne *Falco peregrinus* na gnieździe, Górny Śląsk 2020 r. (fot. R. Świerad)

Photo 1. Fledged Peregrines on the nest, Upper Silesia, 2020

ści tych gór występowały 2–3 pary lęgowe (Flousek i in. 2015). Ponadto na Dolnym Śląsku do 2016 r. pojedyncze pary stwierdzono w Masywie Śnieżnika i w Górach Białskich (stanowiska naskalne), w Głogowie (komin przemysłowy) oraz Nadleśnictwie Żmigród (stanowisko nardzewne; Stawarczyk i in. 2017).

Po 2017 r. na Dolnym Śląsku wykryto jeszcze dwa stanowiska lęgowe sokołów wędrownych zlokalizowane na terenie czynnych kamieniołomów. Pierwsze z nich znajdowało się w powiecie ząbkowickim. W 2018 r. z gniazda wyleciały 3 młode (Komisja Faunistyczna 2019). W 2020 r. stanowisko zostało opuszczone przez ptaki, gdyż rozpoczęto eksploatację ściany, na której znajdowała się zajęta przez sokoły półka skalna (M. Domagała – inf. niepubl.). Do kolejnego lęgu w czynnym kamieniołomie doszło w 2019 r. w powiecie jaworskim na Dolnym Śląsku (K. Żarkowski, A. Rajska, D. Panasiuk – inf. niepubl.). W dniu 15.03.2019 zaobserwowano tam sokoła wysiadującego na gnieździe kruka (K. Żarkowski – inf. niepubl.). 22.04.2019 stwierdzono 3 pisklęta; 31.05.2019 młode były już lotne.

W celu odbudowania populacji sokoła wędrownego od 1990 r. rozpoczęto w Polsce program reintrodukcji. Od 1993 r. zaczęto wsiedlać sokoły w górach, a od 1996 r. w miastach (Sielicki i Sielicki 2006). W latach 1990–2009 wypuszczono 345 sokołów (Sielicki i Sielicki 2009). Program kontynuowano w latach 2010–2020. W tym czasie wypuszczono 879 ptaków (Mizera i in. 2020). W 2005 r. stwierdzono 10 pewnych stanowisk lęgowych (Sielicki i Sielicki 2006), w 2014 r.

liczebność wzrosła do 23 par (Lontkowski i in. 2015). W 2020 r. na podstawie danych zgromadzonych przez Stowarzyszenie Na Rzecz Dzikich Zwierząt „Sokół” liczebność polskiej populacji określono na co najmniej 55 par lęgowych (Mizera i in. 2020).

Pojawienie się stanowiska lęgowego w historycznych granicach Górnego Śląska oraz rozwój populacji dolnośląskiej jest efektem nie tylko przeprowadzonej reintrodukcji gatunku na terenie Polski, ale również dynamicznego wzrostu liczebności w Europie po głębokim regresie spowodowanym stosowaniem DDT. Na przykład w Niemczech, w latach 2003–2004 stwierdzono ok. 848 par lęgowych, a w 2013 r. już 1200 par, w Czechach w 2001 r. gnieździło się 20 par, a w 2013 r. 60–70 par, w tym wiele z nich blisko granicy z Polską. Również na Słowacji odnotowano wzrost liczebności z 32–40 par w 2002 r. do 150–180 w 2012 r. (Mebs i Schmidt 2006, Mebs i Schmidt 2014).

Uwzględniając dynamikę liczebności populacji, można spodziewać się pojawienia kolejnych par lęgowych na Górnym Śląsku. Należy monitorować potencjalne siedliska lęgowe pochodzenia antropogenicznego, tj. kamieniołomy czy obiekty przemysłowe w miastach (np. wysokie kominy przemysłowe). W związku z prowadzoną intensywną reintrodukcją nadrzewnego ekotypu sokoła wędrownego oraz wzrostem liczby par zakładających gniazda na drzewach, szczególną uwagę należałoby zwrócić na tereny leśne, zwłaszcza rozległe drzewostany sosnowe znajdujące się w pobliżu zbiorników wodnych.

Summary

An adult White-tailed Eagle *Haliaeetus al-bicilla* mobbed by a Peregrine *Falco peregrinus* was observed above one of the quarries in Opole voivodeship on 8.06.2019. The presence of a territorial Peregrine was confirmed there on 15.06.2019, no proof of breeding was obtained however. One year later, on 24.05.2020, four Peregrine nestlings were found in a Raven *Corvus corax* nest, situated on a cliff ledge. Three days later there were still three young birds present on the nest and in its immediate vicinity. It is the first breeding record of Peregrine Falcon within historic borders of Upper Silesia after a gap of almost 100 years.

Literatura

- Dyrz A., Grabiński W., Stawarczyk T., Witkowski J.** 1991. Ptaki Śląska. Monografia Faunistyczna. Uniwersytet Wrocławski. Zakład Ekologii Ptaków, Wrocław.
- Flousek J., Gramsz B., Telenský T.** 2015. Ptaki Karkonoszy – atlas ptaków lęgowych 2011–2014. Správa KRNAP Vrchlabi, Dyrekcja KPN Jelenia-Góra.
- Kollibay P.** 1906. Die Vögel der Preussischen Provinz Schlesien. W. G. Korn, Breslau.
- Komisja Faunistyczna** 2019. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2018. *Ornis Pol.* 60: 125–160.
- Lontkowski J., Sielicki J., Sielicki S.** 2015. Sokół wędrowny *Falco peregrinus*. W: Chylarecki P., Sikora A., Cenian Z., Chodkiewicz T. (red.), Monitoring ptaków lęgowych. Poradnik metodyczny. Wydanie 2. GIOŚ, Warszawa, ss. 544–548.
- Mebs T., Schmidt D.** 2006. Die Greifvögel Europas, Nordafrikas und Vorderasiens. Biologie, Kennzeichen, Bestände. Franckh–Kosmos Verlags, Stuttgart.
- Mebs T., Schmidt D.** 2014. Die Greifvögel Europas, Nordafrikas und Vorderasiens. Biologie, Kennzeichen, Bestände. Franckh–Kosmos Verlags, Stuttgart.
- Mikusek R.** 2017. Wybrane aspekty ekologii lęgowej czterech gatunków ptaków kluczowych dla Parku Narodowego Gór Stołowych. *Przyroda Sudetów* 20: 179–186.
- Mizera T., Sielicki S., Brodziak C., Pruchniwicz J., Sielicki J.** 2020. Sokół wędrowny *Falco peregrinus* ponownie gniazduje na Ziemi Lubuskiej. *Przeł.* *Przyr.* XXXI, 2: 149–155.
- Pax F.** 1925. Wirbeltierfauna von Schlesien. Verl. von Gebrüder Borntraeger, Berlin.
- Sielicki S., Sielicki J.** 2006. Restytucja sokoła wędrownego *Falco peregrinus* w Polsce. *Stud. i Mat. CEPL* 12, 2: 133–148.
- Sielicki S., Sielicki J.** 2009. Populacja nadrzewna sokoła wędrownego *Falco peregrinus* w Europie i restytucja gatunku w Polsce. *Stud. i Mat. CEPL* 11, 3: 67–85.
- Stawarczyk T., Cofta T., Kajzer Z., Lontkowski J., Sikora A.** 2017. Rzadkie ptaki Polski. Studio B&W Wojciech Janecki, Sosnowiec.
- Tomiałojć L.** 1990. Ptaki Polski: rozmieszczenie i liczebność. PWN, Warszawa.
- Wieland P.** 2012. Monografie przyrodnicze. Sokół wędrowny. Klub Przyrodników, Świebodzin.